

## ՎԱՐԴԱՆԱՆՆՆԵՐ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ՆՊԱՏԱԿԸ

Հայաստանի մեջ Քրիստոնեության պետական կրօնք հռչակում են մինչեւ Վարդանանց օրերը, անցնող շուրջ հարիւր յիսուն տարիներու ընթացքին, նորակազմ Հայ եկեղեցին, յանձինս Լուսաւորիչներու, Արիստակեսներու, Վրթանէսներու, Յուսիկներու, Ներսէսներու, Խաղերու, Սահակներու, Մեսրոպներու, սրբակրօն հայրապետներու, վարդապետներու, քահանաներու, մարտիրոսներու եւ նգնաւորներու, յաջողած էր երբեմնի հեթանոս մեր ժողովուրդին մեջ ծաւալել այնպիսի սքանչելի առաքելութիւն մը, որ այսօր, մեր տրամադրութեան տակ եղող գիտութեան, նարտարուեստի եւ հաղորդակցական միջոցներու բոլոր նուաճումներով կը մնանք հիացած ու ապշահար:

Մեր ժողովուրդը դարձի էր եկած եւ մկրտուած: Նոր կրօնքին բովանդակութիւնը ըմբռնելի դարձած էր անոր մինչեւ սրտի խորքը այնպէս, որ հայու հոգին անմնացորդ շաղախուի Աւետարանի լոյսով, փրկութեան աւետիսը դառնայ իրեն համար կեանքի նպատակ, գոյութեան իմաստաւորում, ապրող եւ շնչող իրականութիւն:

Իրանական կրօնքը Ահուրա-Մազդայի կամ Որմիզդի հաւատքն է, որ իր մեծ մարգարէի՝ Զրադաշտի անունով կը կոչուի նաեւ Զրադաշտականութիւն: Այս կրօնքի հիմնական բովանդակութիւնը միմեանց հակառակ երկու սկզբունքներու՝ բարիի եւ չարի, Ահուրա-Մազդայի եւ Ահրիմանի (թշնամի ոգիի) պայքարն է, որը պիտի շարունակուի մինչեւ բարիի վերջնական յաղթանակը: Հետեւորդը պիտի որոշէ այս երկու ոյժերուն մինչեւ եւ ըստ այնմ պիտի վարձատրուի: Միսական-արարողական կեանքի կեդրոնը մաքրութեան խորհրդանշանն է, որ անմար պէտք է մնայ ատրուշաններու մէջ:

«Արքայ քաջ, խորհուրդ կու տան Մոգերը Յազկերտ Բ-ին, մէկ կրօնքի դարձուր տերութեանդ մէջ գտնուող բոլոր ազգերն ու ժողովուրդները: Եթէ քեզի յաջողի այդ ընել, այդ ժամանակ յոյներու երկիրն ալ հնազանդելով՝ կ'ենթարկուի քու իշխանութեանդ, միայն թէ քրիստոնէաներու կրօնքը մէջտեղէն վերցուր»:

Այս խորհուրդին հաւանութիւն տալով, Յազկերտ Բ, 449-ին Հայաստան կ'ուղարկէ հրովարտակ մը, որով կը պարտադրէ հայոց հրաժարիլ քրիստոնէական կրօնքէն եւ փոխարէնը ընդունիլ զրադաշտականութիւնը:

Անտարակոյս, հրովարտակին մէջ պախարակուող Քրիստոնէութիւնը ամբողջապէս սխալ հասկցուած կամ խեղադիրտուած է: Յազկերտին համար ամենէն անըմբռնելին՝ Քրիստոնէության բուն էութիւնն է. Քրիստոսի փրկագործ չարչարանաց, խաչելութեան, մահուան եւ յարութեան խորհուրդը:

Յազկերտ անծանօթ չէր Ս. Գրքին, Աւետարանի պատմութիւններուն, քրիստոնէական վարդապետութեանը, սակայն չէր կրցած հասկնալ ու ներթափանցել անոր էութեան մէջ: Բնականաբար, նոյն տպաւորութիւնը կու տայ նաեւ կրօնափոխութեան հրովարտակը, ուր բոլորովին անհասկանալի կը մնան Հին Կտակարանի Աստուծոյ «նախանձոտ» ըլլալու պարագան, «ընդամենը թուզ մը ուտելու պատճառով» Ադամի եւ Եւայի արտաքսման պատմութիւնը, Քրիստոսի մարդեղութեան խորհուրդը, Կուսածին ծնունդը, երեւոյթներ եկեղեցիի աւանդութեան՝ ծովապահութեան (միս ուտելու եւ չ'ուտելու), ամուսնութեան (միակնութիւն եւ կուսակրօնութիւն), հարստութեան, խոնարհութեան, վանական կեանքի մասին եւ այլն: Այսուհանդերձ, Յազկերտի համար խիստ անըմբռնելին՝ Քրիստոսի խաչելութեան, մահուան եւ յարութեան

խորհուրդն է: Ինչպե՞ս կարելի պիտի ըլլար քրիստոնեական հաւատքը բացատրել կրակապաշտ պարսիկին, ու անոր ըմբռնելի դարձնել Աստուածորդու մահուան եւ յարութեան խորհուրդը: Եւ նիշտ այս կարեւոր կէտն է որ կը շեշտուի հրովարտակի վերջաւորութեան.

«Այս բոլոր գրածներէս աւելի վատթարագոյնը այն է, որ (քրիստոնեաներ) կը քարոզեն, քէ Աստուած մարդոց ձեռքով խաչ բարձրացաւ, նոյնը մեռաւ եւ թաղուեցաւ, եւ ապա յարութիւն առաւ ու երկինք համբարձաւ: ... Դեւերը, որ չար են, չեն բռնուիր ու տանջուիր մարդոցմէ, ո՛ր մնաց Աստուած, բոլոր արարածներու արարիչը: Այսպիսի բաներ ըսելը ձեզ համար ամօթ է, իսկ մեզ համար՝ խիստ անհաւատալի»:

Ստանալով այս հրովարտակը, 450-ին Արտաշատի մէջ, կը գումարուի Ազգային-եկեղեցական ժողով մը մասնակցութեամբ բոլոր նախարարներու, եպիսկոպոսներու եւ ժամանակի հեղինակաւոր անձերու: Ժողովը միանգամայն կը մերժէ ընդունիլ պարսից կրօնափոխութեան առաջարկը, պատճառաբանելով, որ ի մարմնաւորս հայ ժողովուրդը, այո՛, ենթակայ է թագաւորին, սակայն ի հոգեւորս՝ միայն Աստուծոյ: Հայոց պատասխան նամակը նոյն պաշտօնական ոճով ուղղուած է Միհրնէրսեհ հազարապետին:

«Յովսէփ եպիսկոպոս, ինձ հետ միաբանածներուն հետ, մեծերէն մինչեւ փոքրերը, Արիներու եւ Անարիներու Միհրնէրսեհ մեծ հազարապետին շատ ու շատ ողջոյն խաղաղասէր մտքով, քեզ եւ Արեաց ամբողջ զօրաբանակին»:

Հայոց պատասխան նամակը իր գրական կերպարանքով շարադրուած է հակահռոտական եւ շատագովական բնոյթով. մէկ կողմէն խիստ հակահռոտեան կ'ենթարկուի Զրադաշտականութիւնը, միւս կողմէն՝ կը շատագովուի քրիստոնեական հաւատքին այն բոլոր սկզբունքները, որոնք խեղա-

թիւրուած են Պարսից հրովարտակին մէջ:

ա) Ընդդէմ Նատուրալիզմի, տարրերց պաշտամունքի, արեգակի, կրակի եւ այլն:

Աստուծոյ անժամանակ, ինքնագոյ, արարիչ, գերիվեր ամէն տեսակ առարկայացումէ եւ մարդկային բանականութեան տակ ընկնող ըմբռնումներէ հեռու ըլլալու պարագան. այլ խօսքով՝ Աստուած խորհուրդ խորին մըն է՝ մարդկային մտածութեանը անհաս եւ անսկիզբ իրողութիւն մը:

բ) «Աստուած տարրերէն կերպարանք չ'առնէր եւ աչքի տեսողութեան չ'ենթարկուիր. եւ ոչ միայն ձեռքով կարելի չէ զննել, այլ եւ ոչ ոքի մտքի տակ անգամ չ'իյնար, ոչ միայն մարմնաւորներուս, այլ նաեւ անմարմին հրեշտակներու. բայց եթէ ան կը կամենայ, կը նանչցուի իր հաւատացեալներուն (յայտնութեամբ)»։ Կը շեշտուի Աստուծոյ ինքնաբացայայտման սկզբունքը:

գ) «Աստուծոյ անունը երկնքի եւ երկրի Արարիչ է. իսկ երկինքէն ու երկրէն առաջ, Ան ինքնագոյ ինքնանուն է: Ինքն անժամանակ է. երբ կամեցաւ՝ արարածներուս ըլլալու սկիզբ մը դրաւ, ոչ թէ ինչէն, այլ ոչինչէն. որովհետեւ ինչը միայն ան է, եւ մնացած ամէն բան անկէ գոյացաւ»: Տեսանելի է այդ Յովհաննու Աւետարանի Ա. գլուխին մէջ, ուր կը դաւանուի վարդապետական դրոյթ մը. Բանն Աստուծոյ անսկիզբ եւ արարչագործութեան անգոյութենէն ստեղծուած ըլլալու պարագան: Աստուած ինք անպատճառ՝ պատճառ է եւ միակ պատճառն է բոլոր ստեղծուածներուն: «Ինքն անպատճառ՝ պատճառ ամենայն պատճառաց», ինչպէս կ'ըսէ Ս. Ներսէս Շնորհալին:

դ) Աստուծոյ ամենաբարի ըլլալու սկզբունքը - բարի եւ չար հրեշտակներու գոյութիւնը, ոչ թէ որովհետեւ Աստուած չարը ստեղծեց, այլ չարը չար դարձաւ՝ բացասելով բարին: Վեր կը հանուի քրիստոնեական կրօնքին ամենաեական տարրերէն մին, եւ

կարելու մէկ առաւելութիւնը հանդէպ Զրադաշտականութեան եւ այլ կրօններու: Մարդ արարածի ազատ կամք ունենալու փաստը որպէս գերազանց շնորհ մը տրուած Աստուծոյ կողմէ: Մեղքն ու չարը ստեղծագործութիւնները չեն ամենաբարի Աստուծոյ. մարդն իր որոշելու ազատ կարողութեամբ կրնայ ընդունիլ իրեն շնորհուած բարիքը եւ կամ մերժել զայն: Մեղքը պարզապէս ծանր հետեւանքն է մերժուած բարիին:

Ե) Հիմնովին կը հերքուի Յագկերտի հրովարտակին մէջ արծարծուած այն խեղաթիւրումը, թէ Յիսուս «որդին է Բանթուրակի՝ անկարգ ամուսնութենէ ծնած»: Բ դարէն սկսեալ, այս եւ նման չարադանդ մոլութիւններ կը տարածուէին Քրիստոնէութեան հակառակորդներու կողմէ, խեղաթիւրելու եւ մթագնելու համար Քրիստոսի աստուածութեան փաստը: Բանթուրակ, յունարէն «բարթենոս» բառին աղաւաղումն է, որ կը նշանակէ կոյս: Արդարեւ, Յիսուսի կուսածին եւ Ս. Կոյսի աստուածածին ըլլալու իրողութիւնը՝ քրիստոնէական կրօնքին կարելորագոյն հաւատալիքներէն մէկն է, ընդունուած 431-ին Եփեսոսի տիեզերական Գ. ժողովով:

Այս բոլորէն ետք, նոյն նամակին մէջ կուռ շարադրութեամբ կը ներկայացուի Հայոց հաւատամքը, որ կը կազմէ Վարդանանց շարժման ամբողջ ուժականութիւնը:

«Իսկ մենք այսպէս կը նանչնանք զԱստուած եւ այս բանին կը հաւատամք աներկբայ.

«Աստուած որ ստեղծեց ամբողջ աշխարհը՝ նոյնը եկաւ եւ ծնաւ Ս. Կոյս Մարիամէն: Յիսուս Քրիստոս, որ իր մարմնով փրկեց ամբողջ աշխարհը, իր կամքով դէպի մահը եկաւ. եւ ինչպէս ինքն Աստուածութիւնը գիտէ՝ մարմնացաւ անարատ կուսէն եւ ծնաւ, խանձարուրով փաթթուեցաւ եւ դրուեցաւ մսուրին մէջ... որպէս երեխայ սնաւ կաթով, անեցաւ ու երեսուն տարեկանին մկրտուեցաւ... Յորդանան գետին մէջ...

մատնուեցաւ քահանայապետներուն կողմէ եւ դատապարտուեցաւ Պոնտացի Պիղատոսէն: Խաչուեցաւ, մեռաւ, թաղուեցաւ, բայց երրորդ օրը յարութիւն առաւ. երեսեցաւ տասներկու աշակերտներուն եւ ուրիշ աւելի քան հինգ հարիւր հոգիի: Շրջեցաւ անոնց հետ քառասուն օր՝ երկինք համբարձաւ... ու նստաւ հայրենի աթոռը: Խոստացաւ երկրորդ անգամ գալ ահաւոր զօրութեամբ՝ յարութիւն տալու մեռելաւորներուն, նորոգելու ամբողջ աշխարհը, եւ արդար դատաստան տեսնելու համար արդարներու եւ մեղաւորներու միջեւ»:

Հաւատքի այս ահաւոր ուժականութենէն կը բխի Վարդանանց անդրդուելի վճիռը. «Այս հաւատէն մեզ ոչ ոք չի կրնար խախտել, ո՛չ հրեշտակները եւ ո՛չ մարդիկ, ո՛չ սուրբ եւ ո՛չ հուրը, ոչ ջուրը եւ ոչ ալ որեւէ այլ դառը հարուած... Քու կողմէդ տանջանք, իսկ մեր կողմէն յանձնառութիւն: Քու սուրդ եւ մեր պարանոցները»:

Խաղաղութիւն, պատիւ, յարգանք եւ օրհնութիւն Վարդանանց քաջ հերոսներուն: Թող անոնց բարեխօսութեամբ հաստի՛ մեզ Տէրը սուրբերու անդրդուելի հաւատով, հաստատի յոյսով եւ հիմնեցնի սիրով, ամէն:

ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԱԲՂ. ԱԹԱԶԱՆԵԱՆ